

ОСОБЛИВОСТІ ГРАМАТИЧНОЇ БУДОВИ ТУРЕЦЬКОМОВНОГО ТОРГОВЕЛЬНОГО КОНТРАКТУ

Телешун К. О.

Торговельна угода є важливим юридичним документом, укладання та переклад якого вимагають максимальної професійності та знань, тож дослідження структури, лексико-стилістичних та граматичних особливостей турецькомовного торговельного контракту дає можливість висвітлити деякі присутні аспекти даної теми та описати практично корисні способи їх стилістичного використання, адже від того, як укладено угоду, може залежати вся подальша співпраця між компаніями, або й навіть державами.

В міжнародній практиці контрактом називають договір купівлі-продажу товарів в матеріально-речовій формі. Контракт – це документ, який свідчить про те, що одна сторона угоди (продавець) зобов'язується надати товар у власність іншій стороні (покупцю), яка, в свою чергу, зобов'язується його прийняти і заплатити за нього. Отже, контракт – основний комерційний документ, що визначає права й обов'язки сторін. Перші письмові угоди почали укладати ще в давні часи, разом із виникненням писемності, проте в 20 столітті у зв'язку з об'єктивними причинами вони набули значного поширення та удосконалення. Процес глобалізації, закони ринкової економіки сприяли торгівлі не лише в межах однієї країни, але й бурхливому розвитку зовнішньої торгівлі, що вимагає більш чіткої та детальної фіксації інформації – ціни, якості та інших особливостей певного товару, а отже і більш чіткої, сталої та розвиненої структури контракту. Граматичні засоби турецькомовного контракту підпорядковані адекватності комунікації. “Граматичні одиниці – різні частини мови, синтаксична організація речення у взаємозв'язку створюють той стилістичний колорит мовлення, що надає тексту певного комунікативного спрямування, забезпечує логіко-семантичну адекватність мовлення” [Маратова 1981, 94].

Окрему увагу необхідно приділити розгляду питання частин мови, що зустрічаються в угоді. У текстах контрактів переважають конкретні, суто номінативні та абстрактні **іменники**, що позначають предмети, осіб, поняття, і відповідно опредмечені ознаки, дії та поняття та надають тексту констатуючий характер

викладу. Синтаксично іменник може вживатися в функції підмета, додатку, означення, зрідка – обставини. Зокрема, у ролі простого підмета вживаються зазвичай іменники на позначення процесу або дії: anlaşma – угода, sipariş – замовлення, sevkiyat – відправка. Складений підмет виражається переважно із-афетними конструкціями та багатоелементними структурами: anlaşmanın konusu – зміст угоди, şirket katılımcıları – учасники товариства, şirket faaliyet alanı-сфера діяльності товариства, şirket yönetiminin faaliyeti kontrolü – контроль за діяльністю керівництва компанії.

Дієслово. Найчастотнішим у контрактах є простий дієслівний присудок. Найпоширенішою часовою формою простого присудка є форма майбутнього категоричного часу, що передає значення необхідності виконання дії, оскільки документ є «планом» дій контрагентів и описує дії, що мають бути виконані в майбутньому. Зазвичай він підсилюється формою стверджувальної модальності, яка надає відтінок впевненості, категоричності: KSM, kiraladığı mağazayı ürünlerin perakende satışı amacı ile kullanacaktır – KSM зобов’язується (буде) використовувати магазин, взятий в оренду, для роздрібного продажу товарів. Часто вживаними є форми теперішнього-майбутнього, рідше – теперішнього тривалого часу, який є більш притаманним іншим типам документів офіційно-ділового стилю, зокрема статутам тощо: Müşteri her ne koşul altında olursa olsun hiçbir şekilde ve surette Ürün’leri bir üçüncü kişiye vermemeyi taahhüt eder – Клієнт зобов’язується в жодному випадку не передавати товари третій особі. Busözleşme, Alıcıya marka ve ürünler üzerinde değişiklik yapma hakkını vermez – Дана угода не надає клієнту права якимось чином змінювати марку та товари. Müşteri, ürünlerini KSM’nin belirleyeceği perakende satış fiyatları ile satmaktadır, sadece KSM’nin belirlediği indirim oranlarını, yine KSM’nin belirleyeceği durumlarda, zamanlarda ve sürelerde uygulamaktadır – Клієнт продає товари за роздрібними цінами, вказаними KSM, та впроваджує знижки у випадках, кількості та на період, визначений KSM. Минулий-неочевидний час зазвичай вживається з формою стверджувальної модальності: Bu sözleşme ile Müşteri’ye ürünlerin Mağazada perakende satışı dışında bir yetki verilmemiştir – Згідно з цією угодою Клієнт не має інших повноважень, окрім роздрібного продажу товарів в магазині. Дієслова минулого категоричного часу використовуються лише для фіксації вже виконаних дій.

В мові контракту переважають структури на позначення таких модальних значень, як необхідність, спонукання до дії, наказ, мета, бажаність, можливість/ неможливість виконання дії: (-malı², ması² gerekiyor; -makla² yükümlüdür; -mak² zorundadır; -mak/ -ması² amacıyla, -in(iz)⁴ -abil², -(y)ama² тощо). Частотним є вживання пасивних конструкцій (в них вибір присудка може бути досить обмеженим у зв'язку з лексичним значенням підмета), неозначено-особових та безособових речень, які перекладаються українською мовою неозначеними формами дієслова, інфінітивами, безособовими дієсловами, і надають угоді безособовості та офіційності: Taraflar, yaptıkları ilk görüşmelerden itibaren 30 gün içinde anlaşmaya varmadıkları durumda ihtilaflar Mahkemesi'nde çözülecektir. – У випадку, якщо Сторони протягом 30 днів після першої зустрічі не дійдуть згоди, непорозуміння будуть вирішуватися в суді. Тенденція до точності, чіткості та недвозначності, а також прагнення до абстрагування призвели до вживання великої кількості повних та усічених інфінітивів, відсутність у яких формально виражених дієслівних категорій звужує їх можливості вираження різнопланових відтінків, робить виклад позбавленим образності та більш офіційним: Alıcı, ürünlerin fikri mülkiyet hakkının üçüncü kişilerce ihlal edilmediğini ve ürünlerin de üçüncü kişilerin fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğini sürekli olarak izlemek ve böyle bir ihlal veya ihlal şikayeti olduğunda Satıcı'yı en kısa zamanda, doğru ve detaylı olarak bilgilendirerek Satıcı'nın gerekli önlemleri alması konusunda yardımcı olmakla yükümlüdür. – Покупець зобов'язується постійно спостерігати за тим, щоб право інтелектуальної власності на товари дотримувалось третіми особами та не суперечило правам інтелектуальної власності третіх осіб; у випадку такого недотримання прав або ж скарги, зобов'язується в найкоротший термін повідомити про це Продавцю і допомогти йому вжити необхідних заходів.

Хоча в контрактах зустрічається незначна кількість прикметників, що обумовлено, як вже зазначалося вище, такою рисою ділового стилю, як неемоційність, що передбачає відсутність епітетів, порівнянь та інших художніх засобів, в текстах можна зафіксувати різні групи **прикметників**, переважно якісні, відносні, займенниково-просторові (işbu-даний, öyle, şöyle – такий) та неозначено-видільні (başka, diğer – інший, bazı, kimi – деякі, her türlü – різноманітний). Зазвичай вони вживаються у ролі

означень, що звужують поняття, передані іменником або дієсловом, або ж навпаки розширюють їх семантику (приіменні та придієслівні прикметники); іноді прикметники вживаються в поєднанні з іменником у складному терміні-словосполученні: *açık arttırma* – відкритий аукціон, *tercihli ticaret anlaşması* – преференціальний торговий договір.

Кількість однорідних предметів, абстрактно-математична кількість, датування передається зазвичай цифрами. Більш частотними є кількісні **числівники** (інформація передається арабськими цифрами, після чого в дужках подається прописом в злитному написанні – 12000 (*onikibin*)). Зустрічаються, хоча й рідше, також порядкові, розділові, дробові та неозначено-кількісні числівники. Порядкові числівники при словесно-цифровому позначенні вводяться в текст з відмінковим закінченням, що стоїть після арабської цифри через апостроф (*7'ü* – сьомого). Після римських цифр відмінкове закінчення зазвичай не вводиться. Складні слова, першою частиною яких є число, можуть оформлюватися або словом, або комбіновано – цифрою і словом (*beş günlük süre/ 5 günlük süre* – 5-денний строк).

Займенники вживаються переважно з метою уникнення повторення слів. Найчастіше використовуються особові, що позначають особу і не заміщують собою іменників (*ben* – я, *sen* – ти, *o* – він/ вона, *biz* – ми, *siz* – ви, *onlar* – вони), та вказівні займенники, що вказують на предмет, ознаку (*bu* – цей, *şu* – отой, *o* – той). Займенник *siz* – ви може вказувати на групу осіб, до якої звертаються або ж вживається при ввічливому звертанні до однієї особи. Переважна більшість офіційних паперів оформлюється безособовими формами і не містить займенника, на відміну від особистих документів (ділове листування та ін.). Турецькомовні угоди можуть укладатися як від імені колективного суб'єкту, так і від власного імені, хоча й значно рідше; частотною є форма третьої особи однини, яка надає документу нейтрального, офіційного забарвлення.

Службові слова. Тексти контрактів не містять вигуки і звуконаслідування, адже даному стилю не властиво передавати почуття, емоції, переживання тощо. Нехарактерними є питальні, оклично-підсилювальні та деякі власне модальні частки. Широко вживаються наступні сполучники сурядності (єднальні *ve* – і, парний сполучник *hem...hem* – і...і), протиставні сполучники

(am(m)a), fakat, ancak – лише, але; причинно-протиставний сполучник madem ki – оскільки, зважаючи на те, що; розділові сполучники veya, yahut – або, gerek... gerek (se) – як... так і, або...або, синоніми до нього olsun... olsun (ставиться постпозиційно, після кожного однорідного члена), ister...ister. Сполучники підрядності -ki, çünkü – тому що, eğer – якщо входять до складу зворотів і надають викладу ділового характеру. Залежно від контексту енклітика -da² може функціонувати в якості сполучника сурядності, підрядності та частки. Частотними є такі сполучникові слова, як: bundan dolayı, bunun için, onun için, bunun üzerine, onun üzerine, bu yüzden – через це, bu sayede – завдяки цьому. Досить активно вживаються післяіменники: ile/-la/-le, що поєднує однорідні підмети та додатки, için – виражає мету, причину, призначення або термін, протягом якого відбувається дія, kadar – виражає порівняння, зіставлення, тотожність за кількістю.

Синтаксична будова. Дослідження граматичних особливостей дає підставу зробити висновок, що у виборі структурних граматичних засобів оформлення думки існують певні закономірності, вироблені протягом певного відрізка часу мовцями та закріплені на письмі. Як слушно зазначає Маратова А. Ф.: “Офіційно-діловий функціональний різновид літературної мови відзначається серед інших стилів абстрактно-синтаксичною установкою на автоматичні та стандартизовані засоби творення тексту. Узагальнено-результативне відтворення дійсності викликало активізацію такого граматичного явища, як називання дії безвідносно до особи та часу її протікання, констатацію дії як самостійного предмета думки: адже саме для інформації важливо не те, як відбувається дія, а чим вона завершується” [Марахова 1981, 121]. В доборі синтаксичних рис проявляється більший консерватизм та усталеність, ніж у підборі лексичних. З метою полегшення адекватного сприйняття інформації в контракті мають вживатися переважно короткі, прості розповідні речення, адже довгі складні можуть призвести до хибного трактування відомостей, поданих в документі, а отже і до непорозумінь. Проте, синтаксичні конструкції в турецькомовних контрактах відзначаються певною традиційною гіпертрофією фрази. Синтаксис вирізняється величиною, громіздкістю речень, проте зазвичай це не ускладнює сприйняття змісту завдяки логічній послідовності підрядних речень, що деталізують та доповнюють зміст головного. Необхідно, однак, зазначити, що

абсолютного стандарту укладання торговельних контрактів не існує, тож ступінь синтаксичної ускладненості може варіюватися відповідно до смаків укладачів даного ділового паперу. Офіційний характер викладу призвів до активізації дієприкметникових та дієприслівникових зворотів, вставних фраз. В текстах контрактів основна роль дієслова-присудка полягає в оформленні думки категоріями часу та особи, про що вже йшлося раніше. Стандарти ділового мовлення вимагають використання великої кількості деталізуючих додатків, що стоять переважно в знахідному, давальному та висхідному відмінках. Спостерігається певна вибірковість конструкцій, що полягає в частоті використання підрядних з'ясувальних, мети, умови та складнопідрядних сполучникових речень, що відтворюють усю ієрархію зв'язків речей, явищ, подій. Інші види складного речення є менш поширеними. Думка в контрактах передається переважно складними реченнями, тому тексти турецькомовних угод насичені наступними граматичними конструкціями: розгорнутий додаток – *dıĝını/asaĝını*, що передає підрядне речення; розгорнуте означення – *dik/ asak*; дієприкметник теперішнього часу – *an/ en*; дієприкметник майбутнього часу – *asak/ esek*; що виконують функцію означення; дієприслівник *arak/ erek*, який може передавати дію, як одночасну тій, що виражена присудком, так і попередню. Серед частовживаних синтаксичних структур, що розкривають причинно-наслідкові зв'язки та позначають мету, переважають такі граматичні конструкції, як *-dıĝı için⁴* – через те, що; *-mak için²* – для того, щоб; *-dıĝı takdirde⁴* – у випадку, якщо; *-dan sonra/önce* – після/ до, перед; *-a raĝmen/-dıĝı halde⁴* – незважаючи на; *-a göre* – згідно з, відповідно до; *-masi halinde²* – у випадку тощо. В контракті переважають стверджувальні речення, тобто ті, що не містять заперечення при дієслові.

Як правило, в текстах контрактів не вживається пряма мова. До цього засобу передачі думки звертаються лише в тих рідкісних випадках, коли необхідно дослівно передати текст законодавчих актів або розпорядчих документів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л. С., Корженко З. П., Горчинська Л. В. Документи та особливості їх оформлення. – Вінниця, 2002.

2. *Боднар С. М.* Мовна специфіка арабських комерційних документів: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2000.
3. *Глуцик С. В., Дияк О.В., Шевчук С.В.* Сучасні ділові папери: Навч. посіб. для вищ. та серед. спец. навч. зак. – К., 2002.
4. *Зарума-Панських О. Р.* Англійська лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні та дискурсні особливості. Дис. ... канд. філол. наук. – Л., 2001.
5. *Максимов С. Е.* Прагматика текста международного договора (на материале английского языка) // Прагматические аспекты изучения предложения и текста. –К.: КГПИИЯ, 1983. – С. 125–131.
6. *Маратова А. Ф.* Мова сучасних ділових документів. – К., 1981.
7. *Михайлишин Б.* Ділові папери: Метод. рек. з курсу «Ділова українська мова». – Л., 2000.
8. *Наумова Н. Г.* Англomовний комерційний контракт: лінгвопрагматичний та лінгвокогнітивний аспекти: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – З., 2005.
9. *Паламар Л. М., Кацавець Г. М.* Мова ділових паперів. – К., 2000.